MÅNGFALDSBAROMETERN

Tio år av attitydmätningar i Sverige

Fereshteh Ahmadi
Orlando Mella
Irving Palm
Mehrdad Darvishpour

HÖGSKOLAN
I GÄVLE

MÅNGFALDSBAROMETERN

Tio år av attitydmätningar i Sverige

Ansvarig utgivare	För innehållet svarar författarna
Copyright	Respektive författare
Tryck	Ineko AB, Kållered
Upplaga	150 ex
Utgivare	Gävle University Press, Gävle, 2015
Distribution	Swedish Science Press, Box 118, 751 04 Uppsala Telefon 018- 36 55 66, Fax: 018- 36 52 77 E-mail: info@ssp.nu
ISBN	978-91-88145-02-4

MÅNGFALDSBAROMETERN

Tio år av attitydmätningar i Sverige

Fereshteh Ahmadi

Orlando Mella

Irving Palm

Mehrdad Darvishpour

Denna bok dediceras till Orlando Mella,
initiativtagare till Mångfaldsbarometern.

Rättelse

I boken *Mångfaldsbarometern, Tio år av attitydmätningar i Sverige* står på sidan 8 sista stycket att ”Orlando Mella avled i början av 2014”, medan han avled i början av 2015. Samma misstag finns även på sidan 9 under presentation av författarna där det står att ”Orlando Mella avled i början av 2014”, som bör rättas till 2015.

Under presentation av författarna bör också tilläggas att Mehrdad Darvishpour även är docent i socialt arbete.

Förord

Framställningen av boken ”Mångfaldsbarometern. Tio år av attitydmätningar i Sverige” har varit ett lagarbete och möjliggjorts tack vare att institutioner och personer ställt texter till förfogande eller varit behjälpliga på annat sätt. De första åtta åren genomfördes Mångfaldsbarometern i nära anslutning till Sociologiska institutionen vid Uppsala universitet och de två sista åren med ekonomiskt stöd och i nära samarbete med personal knutna till Akademin för hälsa och arbetsliv vid Högskolan i Gävle. Ledningen för båda dessa institutioner har uppmuntrat till att de olika Mångfaldsbarometrarna ges ut på nytt och det är vi tacksamma för.

Vi vill också rikta ett tack till Tom Burns och Sverre Wide som gett oss tillåtelse att använda oss av Orlando Mellas tidigare publicerade artiklar. Vidare riktar vi ett tack till Hedvig Ekerwald som berett oss möjlighet att låna en text som hon skrivit med anledning av Orlandos bortgång. I samband med färdigställandet av den slutliga texten har Zahra Bagherishad varit behjälplig med bland annat formatering av olika texter.

Om Orlando Mella

Orlando Mella växte upp i staden Temuco i södra Chile, utbildade sig och tog en licentiatexamen i sociologi i Chile 1969. År 1973 skedde militärkuppen i Chile. Orlando flydde landet och kom som så många andra chilenare till Sverige. Här började han på forskarutbildningen vid Sociologiska institutionen i Uppsala och kunde 1987 disputera på avhandlingen ”Religion and Politics in Chile”.

När Pinochets diktatur upphörde 1990, återvände Orlando till Chile där han verkade som universitetslärare fram till 2003. Sedan flyttade han om igen till Sverige. Här blev han universitetslektor vid Sociologiska institutionen och professor 2008.

Han bidrog, som så många emigranter gör, till att binda ihop Sverige och Chile genom att åka fram och tillbaka mellan länderna och kontinenterna. Inte bara bodde han länge i varje land, han var dessutom på kortare besök i det land han inte bodde i för tillfället, genom konsultuppdrag, gästprofessurskap och tillfällig undervisning.

Orlando var en mycket god lärare. Han förnyade undervisningsmetoder, han fick studenter som inte tyckte om kvantitativa metoder att ändra uppfattning och han uppmuntrade begåvade studenter att våga gå vidare och börja på forskarutbildningen. Även i sin forskning vidareutvecklade han förutsättningarna för högre utbildning. Hans enastående förmåga som lärare visar sig i att han år 2006 fick ta emot Pedagogiska priset, Uppsala universitets pris för framstående insatser inom grundutbildningen. I motiveringen betonas Orlandos kreativitet, lyhördhet för studenternas lärandeprocess och samtidigt en förmåga att ställa höga krav.

Orlandos forskning har främst rört ämnena utbildning och etnicitet och intresset för metodologi har genomsyrat hans forskning på båda områdena.

På utbildningens område analyserade han bland annat Pisa-undersökningarnas resultat och i Chile deltog han i utvärderingar av skolresultat i flera latinamerikanska länder. I en intressant studie för UNESCO 2002 kunde han med hjälp av added value-tekniken och HLM-metoden (Hierarchical Linear Modelling) visa att fattiga skolor med fattiga elever kan få goda skolresultat trots att kontextuella faktorer lätt döljer det. HLM tar hänsyn till olika nivåer såsom klassrummets, skolans och distriktets nivå.

På etnicitetens område undersökte han i sitt mångåriga samarbete med CEIFO, Centrum för forskning om internationell migration och etniska relationer vid Stockholms universitet, bland annat latinamerikanska barns anpassningsmöjligheter i Sverige. I Chile, som på 1990-talet blivit ett invandringsland, undersökte Orlando chilenares attityder till invandrare från Peru, Korea och Tyskland. Åter i Sverige, startade Orlando tillsammans med Irving Palm Mångfaldsbarometern på Sociologiska institutionen. Den har i en värdefull serie replikerats varje år sedan 2005 och fram till och med 2014. De två senaste åren genomfördes studien i samarbete med Fereshteh Ahmadi vid Högskolan i Gävle.

Han var även ordförande för IMER-förbundet, förbundet för forskning om internationell migration och etnisks relationer. Orlando var en viktig röst i debatten om rasism och om andra IMER-relaterade områden.

Orlando Mella avled i början av 2014 i en ålder av 68 år. Han hade nyligen gått i pension och var professor emeritus i Sociologi vid Uppsala universitet. Med sin ödmjuka auktoritet och pedagogiska generositet samt med den skarpa sociologiska blicken på aktuella frågor i vår segregerade värld var Orlando en kollega och vän som många kommer att sakna.

(Hedvig Ekerwald, professor i sociologi, Uppsala Universitet)

Presentation av författarna

Fereshteh Ahmadi

är professor i sociologi vid Akademin för hälsa och arbetsliv, Avdelningen för socialt arbete och psykologi, Högskolan i Gävle. Hon är huvudledare till projektet Mångfaldsbarometern. Ahmadi forskar för närvarande om hälsa, coping och kultur; Hon är ansvarig för en internationell studie om religiös och andlig coping.

Orlando Mella

var professor emeritus, vid sociologisk institution, Uppsala universitet. Han är initiativtagare till Mångfaldasbarometern och har under åtta år varit ansvarig för projektet (2005-2012). Han avled i början av 2014 i en ålder av 68 år. Orlandos forskning har främst rört ämnena utbildning och etnicitet och intresset för metodologi har genomsyrat hans forskning på båda områdena. Denna bok har dedicerats till honom.

Irving Palm

är docent i sociologi och har under lång tid varit lärare och forskare vid Sociologiska institutionen, Uppsala universitet men är sedan några år tillbaka lektor emeritus. Ett av Palms intresse- och forskningsområden är migration. Tillsammans med Orlando Mella har han under tio års tid varit medansvarig för den årligen genomförda Mångfaldsbarometern och under flera år varit ordförande för IMER-seminariet vid institutionen.

Mehrdad Darvishpour

är fil dr. i sociologi vid Stockholm universitet och senior lektor och forskare i socialt arbete vid akademin för hälsa, vård och välfärd vid Mälardalens högskola. Darvishpour har genomfört ett antal studier på temat kön, etnicitet och maktkonflikter inom invandrarfamiljer, hedersproblematiken och jämställdhet. Darvishpour forskar för närvarande om etniska relationer, integration och diskriminering.

Innehåll

Inledning	**En tioårig studie om mångfald i Sverige** *Fereshteh Ahmadi, Irving Palm*	**13**
Kapitel 1	**Paradoxala inställningar till mångfald i Sverige** *Fereshteh Ahmadi, Mehrdad Darvishpour, Orlando Mella, Irving Palm*	**17**
Kapitel 2	**Svenska attityder till mångfald** *Orlando Mella*	**35**
Kapitel 3	**Mångfaldsbarometern: Sju år av attitydmätningar** *Orlando Mella*	**61**
Kapitel 4	**Work, diversity and integration – the Swedish people's attitudes to diversity in the working life** *Irving Palm*	**71**
Kapitel 5	**The Boundaries of Social Tolerance: The attitudes of the Swedish people towards immigrants and integration** *Irving Palm*	**87**
Kapitel 6	**Mångfaldsbarometern 2005**	**103**
Kapitel 7	**Mångfaldsbarometern 2006**	**133**
Kapitel 8	**Mångfaldsbarometern 2007**	**165**
Kapitel 9	**Mångfaldsbarometern 2008**	**201**
Kapitel 10	**Mångfaldsbarometern 2009**	**237**
Kapitel 11	**Mångfaldsbarometern 2010**	**275**
Kapitel 12	**Mångfaldsbarometern 2011**	**323**
Kapitel 13	**Mångfaldsbarometern 2012**	**367**
Kapitel 14	**Mångfaldsbarometern 2013**	**429**
Kapitel 15	**Mångfaldsbarometern 2014**	**491**
Referens till artiklar i massmedia		**553**

Inledning

En tioårig studie om mångfald i Sverige

Fereshteh Ahmadi, Irving Palm

Bakgrund

Under de senaste decennierna har mångfaldsfrågorna uppmärksammats alltmer i Sverige. Den växande invandringen och behovet av invandring samt invandrarnas tillträde till arbetsmarknaden bidrog till att frågorna kring etnisk mångfald aktualiserades. Regeringen gav landets myndigheter i uppdrag att ta fram handlingsplaner som specifikt skulle behandla mångfaldsproblematiken på enskilda arbetsplatser. Denna uppmaning från regeringshåll berörde även universiteten som arbetsgivare. Vid Sociologiska institutionen i Uppsala bildades vid millennieskiftet en mångfaldsgrupp med uppgift att arbeta fram en handlingsplan som belyste mångfaldsproblematiken ur både personal- och utbildningssynpunkt. Till att ingå i arbetsgruppen valdes representanter från såväl olika personalgrupper som från studenter och doktorander.

En av de lärare och forskare som så småningom kom att ingå i denna arbetsgrupp var Orlando Mella. Några år in på 2000-talet framförde han idén att starta en barometer som belyste den etniska situationen i samhället ur olika aspekter. Förslaget väckte intresse i mångfaldsgruppen och fick moraliskt och visst ekonomiskt stöd från institutionen. Den första mångfaldsundersökningen ägde rum år 2005. Den genomfördes som en surveyundersökning och målgruppen var ett slumpmässigt urval inom den svenska befolkningen. De första åren utfördes de olika praktiska uppgifterna av medlemmar i mångfaldsgruppen på ledig tid under Orlando Mellas ledning. Några år senare sökte Mella tillsammans med kollegan Irving Palm forskningsmedel från FAS (forskningsrådet för arbetsliv och socialvetenskap) för att möjliggöra en fortsättning av dessa undersökningar och på så sätt få till stånd en longitudinell studie av inställningen till etnisk mångfald.

FAS beviljade medel och resultaten från de årliga undersökningarna redovisades i den så kallade Mångfaldsbarometern. Tack vare forskningsmedlen kunde undersökningarna genomföras ytterligare fyra år. Tid och resurser fanns också till att bearbeta och redovisa materialet i artiklar och konferensrapporter. Intresset för de resultat och kommentarer som redovisades i Mångfaldsbarometrarna var stort från mediehåll men också från politiker och olika

myndigheter redan från början. Många hörde av sig och undrade när årets resultat skulle publiceras. När forskningsmedlen tog slut söktes och beviljades medel från det Humanistiskt-samhällsvetenskapliga vetenskapsområdet vid Uppsala universitet vilket möjliggjorde ännu ett års studie. Ambitionen från Mella och hans medansvariga var att åtminstone genomföra studierna under tio år. Kontakt togs därför med andra intressenter och professor Fereshteh Ahmadi vid Högskolan i Gävle visade intresse att etablera ett samarbete. Högskolan i Gävle beviljade medel så att undersökningen kunde genomföras under ytterligare två år, och på så sätt kunde Mångfaldsbarometern 2013 och 2014 genomföras och redovisas.

Orlando Mella var initiativtagaren till Mångfaldsbarometern och dess primus motor under hela tioårsperioden. Flera personer assisterade honom och bidrog till att den kunde genomföras under så pass lång tid. Kollegan Irving Palm var en av medlemmarna i mångfaldsgruppen när förslaget lanserades och kom sedan att stå vid Mellas sida hela tiden. Fereshteh trädde in som medansvarig under de två sista studierna. Hon tillsammans med en annan forskare, Mehrdad Darvishpour och Palm har analyserat de insamlade data under tio år. Av hälsoskäl orkade inte Mella delta lika aktivt de två sista åren. Mågen Peter Rinderud kom därför att assisterade vid analysarbetet. Några månader efter det att Mångfaldsbarometern 2014 offentliggjorts och presenterats avled Orlando Mella i sitt hemland Chile.

Om boken

Boken är en samling av de flesta texter som har publicerats i samband med Mångfaldsbarometern.

I det första kapitlet redogör Fereshteh Ahmadi, Mehrdad Darvishpour och Irving Palm för resultat från Mångfaldsbarometern från 2005-2014 och även andra undersökningar. De presenterar också en sociologisk analys av insamlade data under tio år.

I det andra kapitlet presenterar Orlando Mella de första årens resultat utifrån ett sociologiskt perspektiv, både teoretiskt och metodologiskt.

I det tredje kapitlet förklarar Orlando Mella resultaten av sju års mätningar av attityder till mångfald och fastställer och tolkar vissa tendenser som stabila profiler.

Det fjärde kapitlet fokuserar på mångfalden i arbetslivet. Den svenska välfärden är tydligt relaterad till invandring. Att underlätta för invandrare att få möjlighet till arbete och egen försörjning har ansetts viktigt för deras integrering i samhället. Invånarnas egna erfarenheter av kontakter med personer med utländsk bakgrund visar sig påverka befolkningens attityder liksom kön, ålder och utbildning.

I det femte kapitlet behandlas problem kring integration. Mångfaldsbarometern 2009 som kompletterats med ett antal intervjuer visar att en stor andel av befolkningen har positiva erfarenheter av invandrare och menar att de

skall ha samma rättigheter och möjligheter som den infödda befolkningen. Studien visar dock att den sociala toleransen har sina gränser och tycks förändras över tid.

Kapitlen 6-15 består av de årliga rapporterna av Mångfaldsbarometern. I dessa rapporter hittar man statistik och förklaringar av olika tabeller och figurer som presenteras.

I slutet av boken presenterats en lista över en del viktiga artiklar som skrevs i massmedia om Mångfaldsbarometern.

Kapitel 1

Paradoxala inställningar till mångfald i Sverige

Fereshteh Ahmadi, Mehrdad Darvishpour, Orlando Mella, Irving Palm

I detta kapitel kommer vi att presentera resultat från Mångfaldsbarometer från 2005-2014. Dessutom presenteras några andra undersökningar som tyder på att det idag är fler invånare i Sverige, som i vissa avseenden, är mer positiva till invandring jämfört med tidigare år. Samtidigt har, paradoxalt nog, stödet för Sverigedemokraterna (SD) ökat, både i EU-valet och i riksdagsvalet 2014. Artikelns fokus ligger på att presentera nya resultat från vår undersökning Mångfaldsbarometern 2013 och 2014. Resultaten visar att attityderna till mångfald på vissa områden, framför allt inom arbetslivet, har blivit mer positiva över tid. De visar framför allt att de som har större erfarenhet av människor med utländsk härkomst, unga, välutbildade och de som bor i storstäder, har mer positiva attityder till etnisk mångfald jämfört med andra grupper. Resultaten tyder dock på att attityderna till vissa delområden, såsom flyktingströmmar, muslimer och vissa kulturers möjligheter att anpassa sig till svenska förhållanden, har blivit mer negativa. Slutligen kommer vi att diskutera några hypotetiska förklaringar till den paradoxala utvecklingen.

Introduktion

Andelen invånare i Sverige med utländsk härkomst (de som är födda utomlands eller vars båda föräldrar är födda utomlands) har ökat från 16,7 procent år 2006 till 20,7 procent år 2014. Sverige tillhör ett av de EU-länder som har största andel invånare med utländsk härkomst i förhållande till landets storlek. Man kan också konstatera att år 2013 hade cirka 116000 personer invandrat till Sverige. Det är nästan en fördubbling jämfört med början av 2000-talet. Sverige är också ett av de länder i EU som beviljar flest asylsökande tillstånd att stanna i förhållande till landets storlek (SCB, Integration – en beskrivning av läget i Sverige, 2013; Darvishpour, 2013). Frågan är om och hur denna situation påverkar attityden till invandring och etnisk mångfald i det svenska samhället. Att SD nästan fick 13 procent i riksdagsvalet 2014 har aktualiserat frågan ytterligare. Syftet med denna artikel är att utifrån resultaten som presenterades i Mångfaldsbarometern, särskild året före

valet 2014, dvs. 2013 och valåret 2014, där jämförelser med tidigare års studier förekommer, belysa i vilka avseende den svenska befolkningens syn på den växande mångfalden har förändrat. Det bör påpekas att datainsamlingen för 2014 genomfördes april-maj 2014.

Synen på invandringen och flyktingströmmarna har varit en omdiskuterad och aktuell fråga under decennier. En del undersökningar (t.ex. *Integrationsbarometer,* 2007; Facchini & Mayda, 2008; Modéer & Modig, 2010; SCB, 2011; *White Working Class Communities in Stockholm*, 2014) pekar på ökade negativa attityder till det ökade antal flyktingar och invandrare som kommer till Sverige. Samtidigt visar andra undersökningar (t.ex. Sifo, 2009; Mella & Palm & Bromark, 2011; Sifo, 2013; Sandberg & Demker 2013; Demker 2014) på den ökade graden av tolerans till mångfald och invandring.

I en Sifo-undersökning från 2013 anser 37 procent av de tillfrågade att Sverige har tagit emot invandrare i alltför stor omfattning. Motsvarande siffror för dem som anser att mottagandet har lagom omfattning är 48 procent. Däremot anser 9 procent att Sverige borde ha tagit emot fler flyktingar. Jämfört med decenniet innan tyder undersökningen på ökade positiva attityder till invandring. Sifos undersökning visar att år 2004 var motsvarande siffror för respektive grupper 55 procent, 34 procent och 6 procent (Sifo 2013).

Samma tendens ser man i de nationella SOM-undersökningarna, vilket tyder på att viljan att ta emot flyktingar i Sverige har ökat sedan 1990-talets början. År 1992 uppgick andelen som tyckte att det var ett bra förslag att ”ta emot färre flyktingar” till 65 procent. År 2013 anser 44 procent att det är ett bra förslag att ta emot färre flyktingar (Sandberg & Demker 2013). Samma undersökning (SOM) visar också att ungdomar i åldern 16-19 år, vilka var mest negativa till att ta emot flyktingar under 1990, idag tillhör den åldersgrupp som är mest positiv till flyktingmottagandet. Undersökningen visar dock att ett trendbrott ägde rum under 2012 vilket innebär att andelen som tycker att Sverige ska ta emot färre flyktingar ökar (Sandberg & Demker 2013).

En annan undersökning, som försöker blottlägga svenska folkets inställning till invandring och etnisk mångfald inom några centrala områden i samhället, är de så kallade *Mångfaldsundersökningarna.* Studien är longitudinell och har genomförts varje år sedan starten 2005. Ett slumpmässigt urval av den svenska befolkningen i åldrarna 18-75 år deltar i undersökningen som genomförs som en postal enkät. Ungefär var tionde person i urvalet är född utomlands. Det externa bortfallet är relativt stort och svarsfrekvensen varierar med något undantag inom intervallet 35-40 procent. Större och återkommande undersökningar får numera räkna med en lägre svarsfrekvens än tidigare. Antalet personer som har besvarat enkäten är dock så pass stort att det är meningsfullt att analysera materialet. Det interna bortfallet är av ringa omfattning. I *Mångfaldsbarometern* presenteras därefter/slutligen årets resultat med kommentarer och sammanfattningar. Urvalsstorleken var 725 individer under 2013 och har under 2014 ökat till 897 individer. Urvalet gällande andelen människor som är födda utomlands har under hela undersökningstiden varierar mellan 11-15 procent.

Syftet med denna artikel är således att belysa och diskutera några aktuella resultat från 2013 och 2014 års undersökningar samt visa på om och hur inställningen till etnisk mångfald har förändrats inom dessa områden under den period som undersökningarna har pågått. Det handlar om befolkningens erfarenhet av och inställning till etnisk mångfald i största allmänhet. Men det handlar också om attityderna till människor med utländsk härkomst och till etnisk mångfald inom områdena arbetsliv, religion och kultur.

Erfarenheter av och inställning till etnisk mångfald

Den ökade invandringen har medfört att de flesta i Sverige har kommit i kontakt med personer av utländsk härkomst på ett eller annat sätt. Det kan handla om nyinflyttade i grannskapet eller i samma hyreshus. Det kan handla om möten med människor med invandrarbakgrund i samband med arbete, studier, parförhållande eller i andra sammanhang. Vilka erfarenheter har befolkningen av dessa möten, i första hand i samband med arbete eller studier?

Mångfaldsbarometern visar att ungefär var femte som tillfrågats saknar erfarenheter av att arbeta eller studera tillsammans med kollegor med invandrarbakgrund. Jämförs resultaten för de olika åren visar det sig att det finns en tendens till att gruppen som saknar erfarenheter minskar procentuellt sett, från 22,4 procent 2006 till 19,4 procent 2013 och 2014 till 19,9 procent (se diagram 1).

Diagram 1.
Erfarenheter av att arbeta/studera med kollegor med invandrarbakgrund – i procent.

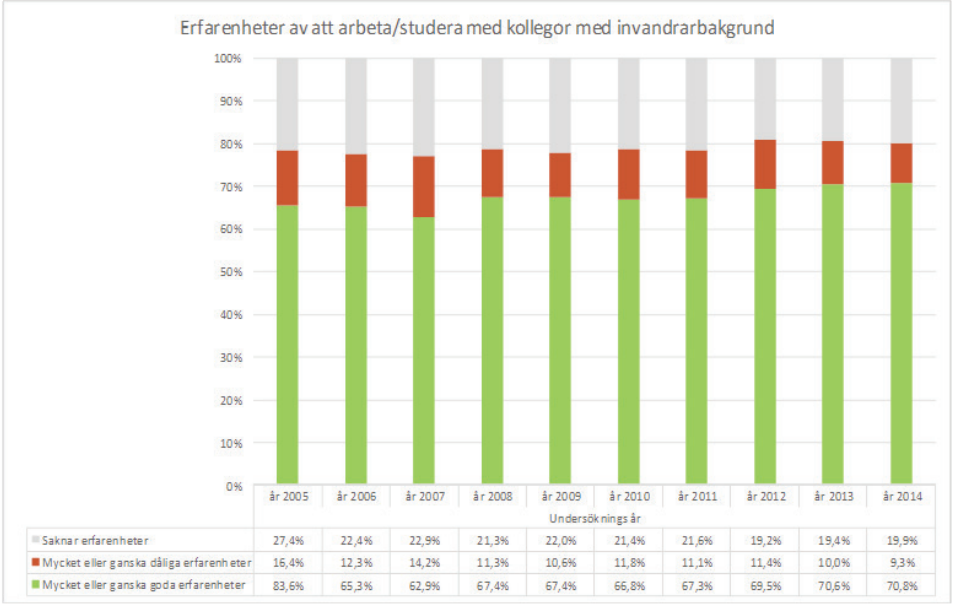

	år 2005	år 2006	år 2007	år 2008	år 2009	år 2010	år 2011	år 2012	år 2013	år 2014
Saknar erfarenheter	27,4%	22,4%	22,9%	21,3%	22,0%	21,4%	21,6%	19,2%	19,4%	19,9%
Mycket eller ganska dåliga erfarenheter	16,4%	12,3%	14,2%	11,3%	10,6%	11,8%	11,1%	11,4%	10,0%	9,3%
Mycket eller ganska goda erfarenheter	83,6%	65,3%	62,9%	67,4%	67,4%	66,8%	67,3%	69,5%	70,6%	70,8%

Sedan mätningarna startade har det framgått att majoriteten av de tillfrågade tycker att de har goda erfarenheter av människor av utländsk härkomst. Men det finns också en relativt stor andel människor som är mycket kritiska. De som har mycket eller ganska goda erfarenheter av kontakter med personer med invandrarbakgrund inom områdena arbete och studieutbildning är i klar majoritet under hela perioden. Det går också att notera att de har blivit något fler.

År 2013 är det för första gången något över 70 procent (70,6 procent) som anger att de har goda erfarenheter (Rapport Mångfaldsbarometern 2013:3). Men under de senaste åren har vi kunnat notera (en risk för) att gruppen som har extremt negativa attityder blir större[1]. Om uppgifterna om goda eller dåliga erfarenheter detaljstuderas går det att utläsa att det har skett en viss polarisering. Medan andelen som saknar erfarenheter har minskat har däremot de med mycket dåliga erfarenheter ökat något det senaste året. Detsamma gäller dem med mycket goda erfarenheter.

Vilka är dessa personer som har goda eller dåliga erfarenheter? Går det att urskilja något mönster och hur ser inställningen ut under den aktuella tidsperioden? De variabler som har använts för att få en tydligare uppfattning om situationen när det gäller erfarenheter inom detta område är kön, ålder, utbildning och bostadsort. Beträffande könsvariabeln är bilden tydlig. Kvinnor har i större utsträckning positiva erfarenheter jämfört med män. Situationen har varit sådan under hela undersökningsperioden och skillnaden är signifikant. Medelvärdet för indexet för globala attityder som konstruerades inom Mångfaldsbarometern är högre, det vill säga mer positivt, för kvinnor än för män samtliga år.

År 2013 är det nästan tre av fyra kvinnor (73,6 procent) och drygt två av tre män (67,2 procent) som anger att de har positiva erfarenheter av att ha personer med invandrarbakgrund som kollegor vid studier eller arbete. Motsvarande siffror för 2014 är 72,2 procent för kvinnor och 69,2 procent för män. Kvinnorna uppvisar en positiv trend över tiden med en allt större andel med goda erfarenheter medan utvecklingen för män är stabil över tiden[2]. Siffror för 2014 markerar dock en positiv uppgång även för män som når den högst uppmätta andelen sedan starten 2005 medan kvinnornas andel minskar något jämfört med 2013. Bilden är också tydlig när erfarenheterna undersöks utifrån variabeln ålder. Det finns ett visst samband mellan ålder och erfarenheter av personer med invandrarbakgrund. Personer i gruppen yngre (18-30 år) redovisar, med undantag för enstaka år, att de har mer positiva erfarenheter än personer i grupperna yngre medelåldern (31-50 år), äldre medelåldern (51-65 år) och äldre (66- år). För år 2013 är fördelning en mellan dessa grupper 81,1, 76,6, 73,8 och 53,1 procent. De tre yngre

1 Andelen som har mycket eller ganska dåliga erfarenheter har under de senaste åren legat på cirka 11 procent (år 2014, 9,3 %).

2 Medan resultaten för gruppen män endast uppvisar en svag tendens till ökning av dem med positiva erfarenheter, uppvisar resultaten för gruppen kvinnor tydliga förändringar under de senaste tre till fyra åren. Andelen kvinnor som saknar erfarenheter minskar liksom de med negativa erfarenheter medan däremot andelen med positiva erfarenheter ökar från 67,2 procent 2010 till 72,2 procent 2014.

åldersgruppen uppvisar 2014 mer positiva erfarenheter än under 2013, vilket utgör en positiv trend över minst tre mättillfällen.

Att gruppen äldre uppvisar ett betydande lägre resultat har sannolik att göra med att många i denna grupp saknar just erfarenheter, hela 39,5 procent anger det 2013 och 40,2 år 2014. Även valresultaten visar att de som har mindre erfarenhet av kontakt med människor med utländsk härkomst i större utsträckning tenderar att rösta på invandrarfientliga partier än de som har större erfarenhet (Svenska Dagbladet, 2014-09-23).

Den tredje variabeln handlar om utbildning. Bilden är entydig. I Mångfaldsbarometerns index för globala attityder i skalan mellan -9 och +9 poäng, blev medelvärdet för personer med högskoleutbildning 4,05. För personer med bara grundskola blev medelvärdet 0,15 medan de som har gymnasial utbildning utgör en mellangrupp med medelvärdet 0,90. I detta sammanhang har det visat sig att lågutbildade, personer från arbetarklassen, är de som är mest fientligt inställda till människor med utländsk härkomst. I våra mätningar är det också de som har mer negativa attityder[3] (se diagram 2).

Diagram 2.
Erfarenheter av att arbeta med kollegor med invandrarbakgrund
– nedbruten på utbildningsnivå.

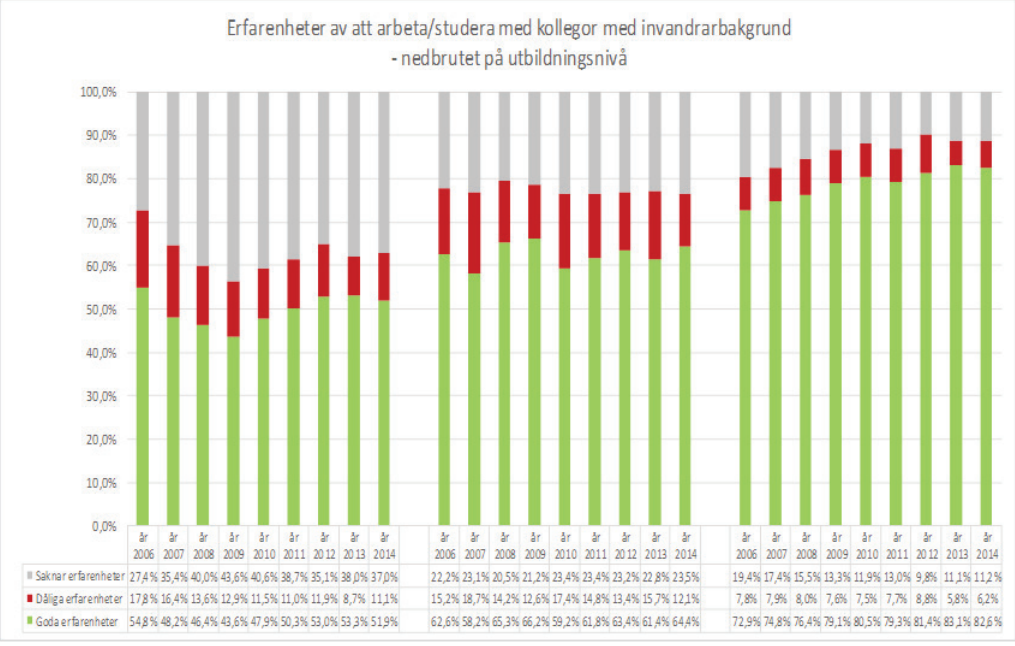

3 2013 markerar 8,7 procent att de har dåliga erfarenheter. En viss minskning har ägt rum de senaste åren. Däremot har andelen ökat bland dem med gymnasieutbildning och nådde 2013 en betydligt högre nivå, hela 15,7 procent. Jämfört med 2013 har grund- respektive gymnasieutbildade en någon mindre andel med goda erfarenheter under 2014. För gruppen gymnasieutbildade ökar de goda erfarenheterna medan de dåliga erfarenheterna i stället minskar.

Personer med högre utbildning har i större utsträckning positiva erfarenheter jämfört med personer med lägre utbildning. Med andra ord tenderar akademiker att vara mer positiva till människor med utländsk härkomst. Demkers studier (2014) visar också att ju längre utbildningen desto positivare inställning till migranter. Vår undersökning visar att skillnaderna i attityder till människor med utländsk härkomst mellan högutbildade och lågutbildade är statistiskt signifikanta för alla år i Mångfaldsbarometern.

83,1 procent av dem med högre utbildning har positiva erfarenheter och för personer med enbart gymnasie- eller grundutbildning är siffrorna 61,4 och 53,3 procent. De tendenser som kan utläsas gäller i första hand grupperna personer med högskolestudier och med enbart grundskoleutbildning. I det första fallet är tendensen att andelen som saknar erfarenhet minskar och andelen med goda erfarenheter ökar. I det senare fallet är tendensen att andelen med dåliga erfarenheter minskar och de med positiva erfarenheter ökar.

Om ålder och utbildning kombineras med goda eller dåliga erfarenheter av människor med utländsk härkomst visar det sig att den generella bilden är att ju högre utbildning desto positivare erfarenhet av människor med utländsk härkomst. Det är särskilt gruppen med universitetsutbildning som, oavsett ålder, uppvisar positiva erfarenheter. Gruppen unga (18-30 år) är den mest polariserade gruppen. Som helhet har denna grupp störst andel med positiva erfarenheter, men det visar sig också att det är de inom denna grupp med lägre utbildning som oftast har negativa erfarenheter. Det är framför allt unga med låg utbildning, som högst på gymnasienivå, som blivit mer kritiska till invandring. Det beror inte nödvändigtvis på att många saknar erfarenhet. Snarare kan orsaken delvis bottnar i situationen på arbetsmarknaden. En förklaring kan vara att ungdomsarbetslösheten har ökat under den senaste tiden på grund av den ekonomiska krisen i Europa. Även äldre människor har blivit mer negativa i sin inställning till människor med utländsk härkomst, troligen för att de själva har fått det sämre ekonomiskt och för att de tänker sig att människor med utländsk härkomst får många förmåner som finansieras med skattemedel (se Rapport Mångfaldsbarometern 2014:15).

Storleken på bostadsort tycks också ha viss betydelse för erfarenheterna av och inställningen till människor med annan etnisk bakgrund. Det är framför allt de som bor i storstäder som i större utsträckning än andra noterar att de har goda erfarenheter och är positiva till mångfald. Även de senaste valresultaten visar att det finns en tendens att invånare i mer homogena kommuner och städer i större utsträckning röstade på invandrarfientliga partier jämfört med invånare i mer heterogena kommuner och städer.

Sammanfattningsvis kan vi hävda att enligt Mångfaldsbarometern är det i första hand kvinnor, unga och boende i storstad och högskoleutbildade som har goda erfarenheter av att ha människor med utländsk härkomst som kollegor i samband med arbete eller studier. Valresultatet 2014 bekräftar detta. Enligt valresultatet röstade de ovannämnda grupperingarna i mindre utsträckning på SD och andra invandrarfientliga krafter[4].

---

4 http://hd.se/landskrona/2014/06/16/sa-rostar-fattiga-och-rika/D (http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=4737&artikel=5963041)

En paradoxal inställning: arbetsliv kontra kultur och religion

Arbetsliv

Ett viktigt område när det handlar om inställningen till etnisk mångfald har att göra med arbetslivet. I ovan visade vi hur erfarenheter av att ha personer med invandrarbakgrund som kollegor vid studier eller arbete ser ut, vilket dock inte nödvändigtvis säger hur inställningen till etnisk mångfald i arbetslivet är. I Mångfaldsbarometern beräknades ett index som mäter attityder till mångfald i relation till dimensionen arbete och resultatet blev positiva attityder till människor med utländsk härkomst. Det gäller för alla åren. Ett antal negativa påståenden som till exempel ”Invandrare är ett hot mot sysselsättningen”, ”Invandrare tar svenskarnas arbeten”, ”Genom att acceptera lägre löner sänker invandrarna svenska löner”, Invandrarna arbetar ineffektivt” och ”Jag föredrar att ha svenska kollegor” bildar tillsammans ett index. Resultatet visar att en stor del av befolkningen inte alls har negativa attityder till mångfald i relation till arbete. Det finns dock en mindre grupp som kan anses ha extremt negativa attityder. En studie över tid ger vid handen att det finns en trend som innebär att de negativa attityderna till mångfald i relation till arbete ökar något.

De som tenderar att ta avstånd från negativa påståenden som ”Invandrarna tar svenskarnas arbeten” är oftast kvinnor. De som är mest *negativa* är oftast äldre män, inte sällan med bara grundutbildning, men också ungdomar, främst de med gymnasieutbildning. Att män i majoritetssamhället har en mer negativ syn på invandrade än kvinnor har bekräftats i fler attitydundersökningar (t.ex. Lange & Westin 1996; Ring & Morgentau 2003; val 2014).

Vid studier av hur attityderna förändras över tid kan vissa mönster iakttas. Ett framträdande drag är att män är mer negativa till mångfald i förhållande till arbete än kvinnor. Männens inställning fluktuerar något olika år men den långsiktiga trenden är att utvecklingen går mot något mer negativa attityder. För kvinnor visar de senaste årens resultat på en trend mot något mindre negativa attityder. Mönstret är inte lika entydigt när attityderna till mångfald i förhållande till arbete studeras utifrån variabeln ålder. Den äldsta gruppen har hela tiden haft mer negativa attityder än de övriga (Rapport Mångfaldsbarometern 2014:35).

För att summera denna del kan framhållas att de som är mest negativa till mångfald i förhållande till arbete oftast är äldre, oftast män, inte sällan personer med bara grundutbildning, men också ungdomar och då främst de med gymnasieutbildning.

Kultur

Om kontakter i arbetslivet har gett upphov till positiva attityder till etnisk mångfald och till människor med utländsk härkomst, har kulturella skillnader varit en faktor som har förstärkt de negativa attityderna. Många ser mångkulturalism som en tillgång för det svenska samhället, samtidigt blir kulturella skillnader, reella eller konstruerade, ett redskap för främlingsfientlig

inställning. De flesta personer som besvarade frågorna i formuläret i alla studier 2005-2014 tog avstånd från påståendet ”Invandrarna utgör en fara för vår kultur” medan de som instämde stegvis har blivit fler. Ökningen har varit från 18,6 (2005) till 27,6 (2014). Vi märker i Mångfaldsbarometern att kulturen blir viktigare och utgör en källa för att förankra främlingsfientlighet, speciellt bland människor som känner sig otrygga, som har förlorat arbetet eller fruktar att de kommer att göra det (se diagram 3).

Diagram 3.
Negativa attityder till mångfald i förhållande till kultur – i procent

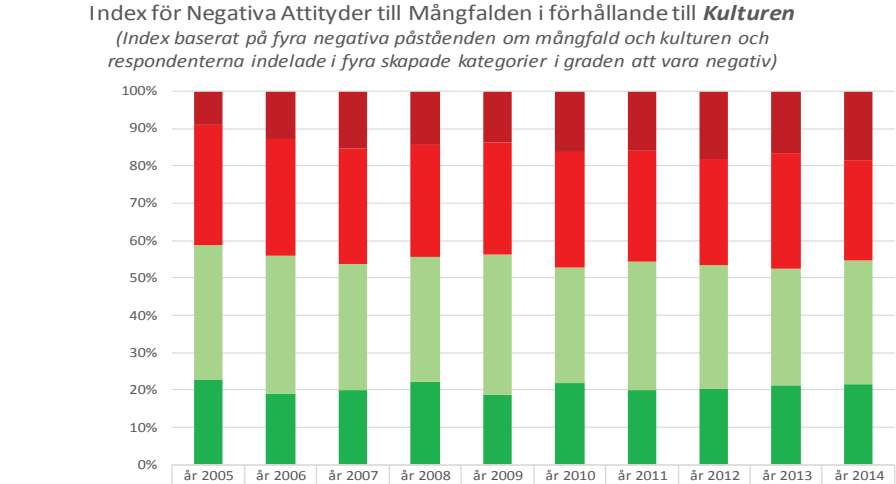

	år 2005	år 2006	år 2007	år 2008	år 2009	år 2010	år 2011	år 2012	år 2013	år 2014
Mycket negativa	8,9%	12,7%	15,5%	14,3%	13,9%	16,4%	15,9%	18,1%	16,5%	18,4%
Ganska negativa	32,4%	31,3%	30,6%	30,2%	30,0%	30,9%	29,9%	28,6%	30,9%	27,0%
Delvis negativa/osäkra	35,8%	36,9%	34,1%	33,2%	37,4%	30,8%	34,2%	33,0%	31,5%	33,0%
Inte särskilt negativa	22,9%	19,1%	19,9%	22,3%	18,8%	21,9%	20,0%	20,4%	21,2%	21,6%

Fyra negativa påståenden som exempelvis ”Invandrare utgör en fara för vår kultur”, ”Den kulturella mångfalden innebär att vissa av våra värderingar går förlorade”, ”De flesta invandrare lär sina barn värderingar som är annorlunda än de som behövs här” och ”Det finns grupper av invandrare som inte klarar av att integreras i vår kultur” ingår i det index som bildas. Det som är unikt när spridningen av attityder studeras i detta index, är att en stor andel svarande är extremt negativa till mångfald i samhället inom detta område. Utvecklingen på lång sikt visar också att det finns en tendens till viss ökning av de negativa attityderna även om de varierar mellan olika år. Det negativa påstående som ingår i indexet och som flest instämmer i helt eller delvis är det som handlar om att vissa människor med utländsk härkomst har svårigheter att bli integrerade i det svenska samhället. De tillfrågade betraktar vissa in-

vandrargrupper som omöjliga att integrera i det svenska samhället. En majoritet, 64 procent av dem som svarade på frågeformuläret år 2014, instämde i påståendet att visa invandrargrupper inte klarar av att integreras i vår kultur. Ett annat påstående som visar att de negativa attityderna ökar är det som talar om att personer med utländsk härkomst är en fara för den svenska kulturen. En majoritet av befolkningen tar dock avstånd från påståendet men det finns en tendens till ökat instämmande under de senaste åren.

Ett annat påstående kopplat till attityderna till mångfald i förhållande till kultur bidrar till det mönster som framskymtar inom detta område. Det är en mycket stark majoritet av befolkningen, cirka 80 procent, som under 2013 anser att människor med utländsk härkomst har en skyldighet att anpassa sig till landets vanor. Denna inställning har varit stabil över tid. Men under 2014 har den ökat till 83 procent. Däremot är det en majoritet av de svarande, om än inte lika stark, som anser att etnisk mångfald i samhället utvecklar landets kultur.

Det visar sig återigen att de som är mest negativa till mångfald i förhållande till kultur är män över 66 år och som endast har grundutbildning. De minst negativa och i stället mest positiva är framförallt kvinnor och personer med högskoleutbildning.

Mångfaldsbarometern har också arbetat med dimensionen kulturella avstånd till olika folkgrupper. Det blir tydligt att två grupper bildas, de som kan betraktas som lika majoriteten i samhället – skandinaver, tyskar, engelsmän och amerikaner, och de som minst liknar majoriteten i samhället – sydeuropéer, österuropéer, asiater, afrikaner och latinamerikaner. De människor med utländsk härkomst som befinner sig längst bort är de som kommer från de muslimska länderna i Mellanöstern och i norra Afrika. Uppgifter om interaktionen med människor med utomeuropeisk härkomst visar att den är lågfrekvent. Ungefär var femte av de tillfrågade 2014 interagerar aldrig med personer som har invandrat från andra länder. Motsvarande siffror för dem som aldrig umgåtts med invandrare från Afrika är 38 procent, med dem från Latinamerika 31,5 procent och dem från Asien 27 procent samma år. I det större sammanhanget kan etniska relationer definieras som ett socialt fenomen på global nivå, som baseras på den etniska gruppens ursprungliga länders makt och status på denna nivå (Dartvishpour & Westin 2015; Hosseini-Kaladjahi 2009). Det kan vara en av orsakerna till varför attityder mot människor som kommer från Mellanöstern eller Afrika är mer negativa.

Religion

Resultat från OM-studien (Demker 2014) visar att stödet för invandragruppers religionsutövande inte har förändrats sedan 1993, och i dag menar fortfarande runt 40 procent av befolkningen i Sverige att den som kommer från ett annat land ska ha full frihet att utöva sin religion i Sverige. Stödet för full religionsfrihet även för invandrargrupper är något större bland män än bland kvinnor, större i städer och särskilt i storstäderna samt bland de yngre.

Resultatet av vår studie kan i vissa avseenden tolkas annorlunda. I det index som har konstruerats ingår negativa påståenden av typen ”Det är svårare för personer som inte firar svenska högtider att komma in i det svenska samhället”, ”Böneutrop från moskéer stör mer än ljudet av kyrkklockor”, ”Kristna värderingar är mer moderna än muslimska” och ” Muslimska kvinnor som lever i Sverige är i större grad förtryckta än andra svenska kvinnor”. Det framgår av indexet att befolkningen är ganska negativ till mångfald i förhållande till religion. Medelvärdet ligger på 2,29, där 4,0 står för mycket negativ (se diagram 4).

Diagram 4.
Negativa attityder till mångfald i förhållande till religion – i procent

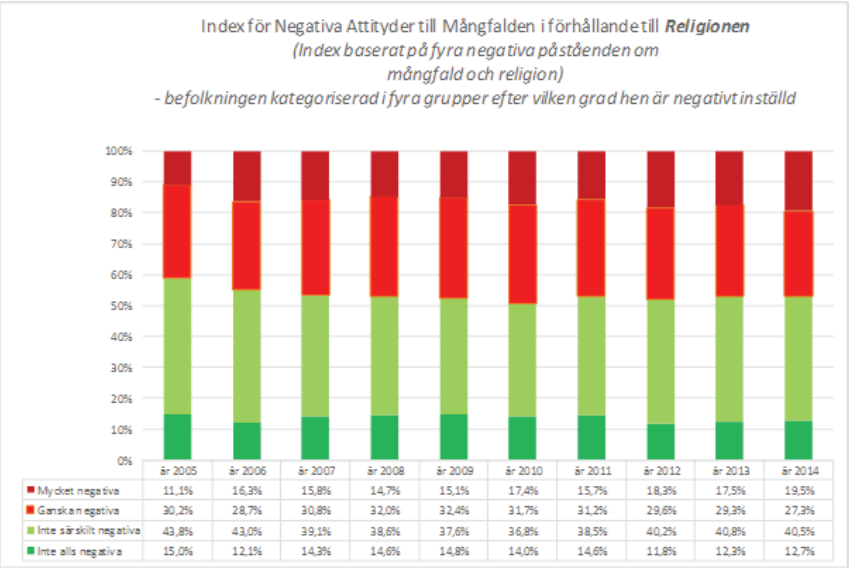

	år 2005	år 2006	år 2007	år 2008	år 2009	år 2010	år 2011	år 2012	år 2013	år 2014
Mycket negativa	11,1%	16,3%	15,8%	14,7%	15,1%	17,4%	15,7%	18,3%	17,5%	19,5%
Ganska negativa	30,2%	28,7%	30,8%	32,0%	32,4%	31,7%	31,2%	29,6%	29,3%	27,3%
Inte särskilt negativa	43,8%	43,0%	39,1%	38,6%	37,6%	36,8%	38,5%	40,2%	40,8%	40,5%
Inte alls negativa	15,0%	12,1%	14,3%	14,6%	14,8%	14,0%	14,6%	11,8%	12,3%	12,7%

För att ytterligare förstärka bilden att befolkningens inställning till mångfald i förhållande till religion lyfts attityderna till tre speciella företeelser och påstående fram. Det första handlar om de muslimska kvinnornas situation i Sverige jämfört med andra kvinnor. Under 2005 var det 58,5 procent som instämde helt eller delvis i påståendet att dessa kvinnor är i större grad förtryckta än andra kvinnor. Motsvarande siffror för året 2014 är 64,5 procent, vilken visar en ökning över tiden.

Det andra påståendet handlar om inställningen till religiösa friskolor. I undersökningen år 2013 är det 54 procent och år 2014 är det 58 procent som svarar att de instämmer med påståendet att denna typ av friskolor motverkar integrationen i det svenska samhället. Även i detta fall har attityderna varit relativt stabila över tid från 2009 till 2013 men har försämrat under 2014.

Det tredje påståendet berör inställningen till muslimska slöjor. Bärandet av muslimska slöjor och frågan om att eventuellt införa förbud mot dessa, har varit föremål för diskussion i flera europeiska länder, även i Sverige. De slöjor som bärs av muslimska kvinnor kan se olika ut. Respondenterna fick ta ställning till fem olika varianter. Frågan gällde om de svarande ansåg det acceptabelt för kvinnor att bära dessa olika slöjor i skolan eller i arbetet. År 2014 anser en betydande majoritet, cirka 84 procent, det oacceptabelt att bära de slöjor som täcker hela eller stora delar av ansiktet. Det gäller *burka* och *niqab*. Medan de båda enklare slöjorna, *hiyab* och *shayla*, accepteras av en klar majoritet, nämligen 65 procent. Resultatet visar också att cirka 26 procent av dem som besvarade frågeformuläret visar ett ganska stort eller stort negativt motstånd mot alla typer av muslimska slöjor, medan cirka 39 procent istället klassificeras som att de har ganska eller mycket lite motstånd mot slöjan generellt. Resultaten från de fem år som denna fråga ställts visar att det finns en svag tendens till ökad tolerans när det gäller acceptans av även de mer heltäckande slöjorna. Dock anser var femte att de är emot muslimska symboler i form av en slöja, oavsett hur slöjan ser ut (se diagram 6).

Diagram 6.
Attityder till bärande av muslimska slöjor – 2014 i procent

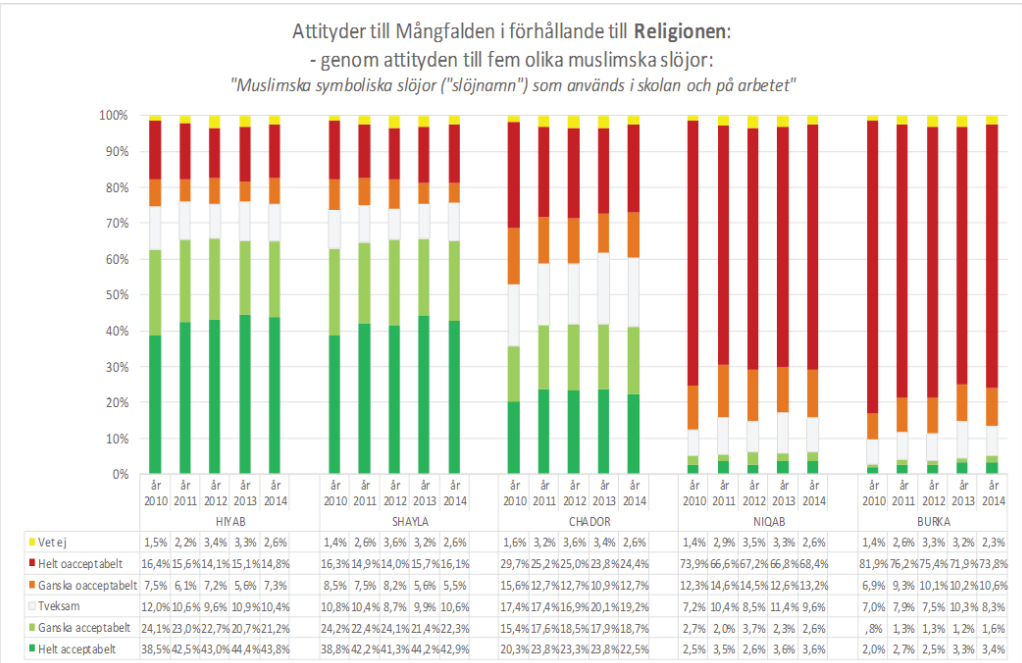

	HIYAB					SHAYLA					CHADOR					NIQAB					BURKA				
Vet ej	1,5%	2,2%	3,4%	3,3%	2,6%	1,4%	2,6%	3,6%	3,2%	2,6%	1,6%	3,2%	3,6%	3,4%	2,6%	1,4%	2,9%	3,5%	3,3%	2,6%	1,4%	2,6%	3,3%	3,2%	2,3%
Helt oacceptabelt	16,4%	15,6%	14,1%	15,1%	14,8%	16,3%	14,9%	14,0%	15,7%	16,1%	29,7%	25,2%	25,0%	23,8%	24,4%	73,9%	66,6%	67,2%	66,8%	68,4%	81,9%	76,2%	75,4%	71,9%	73,8%
Ganska oacceptabelt	7,5%	6,1%	7,2%	5,6%	7,3%	8,5%	7,5%	8,2%	5,6%	5,5%	15,6%	12,7%	12,7%	10,9%	12,7%	12,3%	14,6%	14,5%	12,6%	13,2%	6,9%	9,3%	10,1%	10,2%	10,6%
Tveksam	12,0%	10,6%	9,6%	10,9%	10,4%	10,8%	10,4%	8,7%	9,9%	10,6%	17,4%	17,4%	16,9%	20,1%	19,2%	7,2%	10,4%	8,5%	11,4%	9,6%	7,0%	7,9%	7,5%	10,3%	8,3%
Ganska acceptabelt	24,1%	23,0%	22,7%	20,7%	21,2%	24,2%	22,4%	24,1%	21,4%	22,3%	15,4%	17,6%	18,5%	17,9%	18,7%	2,7%	2,0%	3,7%	2,3%	2,6%	,8%	1,3%	1,3%	1,2%	1,6%
Helt acceptabelt	38,5%	42,5%	43,0%	44,4%	43,8%	38,8%	42,2%	41,3%	44,2%	42,9%	20,3%	23,8%	23,3%	23,8%	22,5%	2,5%	3,5%	2,6%	3,6%	3,6%	2,0%	2,7%	2,5%	3,3%	3,4%

Studien av attityderna till mångfald i samband med religion utifrån variablerna kön, utbildning och ålder visar på en del intressanta skillnader och förändringar över tid. Även vid denna typ av studie framgår det tydligt att män är mer negativa till mångfald i samband med religion än vad kvinnor är. Skillnaderna är signifikanta. Det som dock bör observeras är att på lång sikt har både män och kvinnor blivit mer negativa till etnisk mångfald i en religiös kontext (se Rapport Mångfaldsbarometern 2014:39).

Återigen går det att konstatera att nivån på utbildning påverkar attityderna till mångfald. De med högskoleutbildning är de som är minst negativa och denna grupp skiljer sig markant från de båda andra grupperna, d.v.s. de med grundutbildning och de med gymnasieutbildning. De med grundutbildning är de mest negativa. Resultaten för dessa båda grupper är relativt stabila över tid. Däremot föreligger en viss trend bland de med gymnasieutbildning att bli något mer negativa.

Variabeln ålder har likaså en inverkan på attityderna till mångfald i förhållande till religion. Gruppen äldre är under hela perioden mer negativ än de övriga grupperna. Attityderna är relativt stabila över tid för personerna i grupperna nedre och övre medelåldern och gruppen äldre. För gruppen yngre har trenden under senare år pekat mot att de blir mer negativa och är vid den senaste undersökningen ungefär lika negativ som gruppen övre medelåldern.

Inställningen till mångfald i förhållande till religion, särskilt när det gäller islam, är således mer negativ än i förhållande till arbete. Kvinnor, högskoleutbildade är de som är något mindre negativa.

Potentiell risk för ökande extremt negativt attityder till mångfald

Trots att Mångfaldsbarometern 2005–2014 i vissa avseenden visar en positiv attityd till mångfald visar den också att det finns *extremt negativa* attityder till människor med utländsk härkomst och till etnisk mångfald i samhället.

Det finns i Sverige en mycket stabil grupp som har extremt negativa attityder. Den utgör 7.2 procent i Mångfaldsbarometern 2014. Beroende vad som händer i Sverige, speciellt med tanke på den bekymmersamma arbetslösheten, kan denna grupp öka då det är 9,3 procent som medger att de har haft ganska mycket negativ erfarenheter av invandrare. Extrema händelser, till exempel kombinationen hög arbetslöshet och en uppfattning om växande hot från främmande kulturella och religiösa uttryck, kan leda till att de extrema grupperna kan växa, eftersom 19,4 procent medger att man är ganska eller mycket negativ till mångfald sett ur ett religionsperspektiv (2014).

Diskussion

I denna artikel ville vi belysa resultaten av våra mätningar av befolkningens attityder till människor med utländsk härkomst. Resultaten visar följande: 1. Synen på muslimer har blivit mer negativ. 2. Synen på möjlighet till integration hos vissa invandrargrupper och kulturer har blivit mer negativ. 3. Mindre erfarenhet motsvarar mer negativa attityder. Samtidig visar resul-

taten vissa positiva förändringar, bland annat: 1. Synen på människor med utländsk härkomst i arbetslivet blir mer positiv. 2. Kontakter med människor med utländsk härkomst har ökat och därmed har även attityderna blir mer positiv. 3. Med ökat antal storstadsboende har positiva attityder ökat. 4. Kvinnor, högutbildade, stadsbor och unga har blivit mer positiva till människor med utländsk härkomst.

Bilden av förändringen i attityder till etnisk mångfald är komplicerad och i viss avseenden paradoxal. Demkers studie (2014) tyder också på att samtidigt som toleransen till det mångkulturella samhället har ökat, har det politiska stödet för främlingsfientliga partier blivit starkare i Sverige. Valresultatet från 2014 visar dessutom att, jämfört med valet 2010, har stödet för Sverigedemokraterna mer än fördubblats och ökat till 12.9 procent. Men hur går det att förklara de paradoxala attityderna som vår undersökning också visar?

En inledande fråga som är viktig att ställa är hur tillförlitliga resultaten är i mångfaldsundersökningarna. Urvalet är visserligen slumpmässigt men svarsbenägenheten är inte, som tidigare nämnts, så stor. Dessutom förekommer viss över- eller underrepresentation inom vissa befolkningskategorier jämfört med SCB:s befolkningsstatistik. Den varierande andel kvinnor och högutbildade som deltog i undersökningen under olika år försvårar dessutom tolkningen av undersökningens resultat gällande de positiva och negativa attityderna till mångfald. Exempelvis var andelen män respektive kvinnor som deltog i undersökningen under 2005 jämnt fördelad. Under 2013 och 2014 är skillnaden 10 procent, d.v.s. av samtliga deltagande var drygt 55 procent män och drygt 44 procent kvinnor. När det gäller gruppen lågutbildade respektive högutbildade deltagare var även variationen stor under olika år. Exempelvis har andelen deltagare med låg utbildning i början av studien minskat de senaste åren, medan andelen deltagare med hög utbildning har ökat cirka 9 procent från 2005 till 2014.

Trots detta problem talar resultaten för att mångfaldsundersökningarna ger en bra bild av den svenska befolkningens inställning till mångfald, eftersom det handlar om en longitudinell studie där både stabilitet och tendenser till förändringar och förskjutningar i attityder kan iakttas. Vidare finns vissa resultatmässiga överensstämmelser med andra liknande undersökningar (t.ex. Demker, 2014) när det gäller inställning till invandring och mångfald, vilket stärker mångfaldsundersökningarnas tillförlitlighet.

Det är svårt att ge en entydig tolkning av resultaten. Nedan kan vi nämna några hypotetiska förklaringar.

1. Att attityderna har blivit mer negativa till flyktingströmmarna har bekräftats i olika undersökningar. Men det behöver inte nödvändigtvis innebära att attityderna mot mångfalden i samhället har blivit mer negativa. Det finns trots allt en viss skillnad mellan attityden mot invandrare och mot flyktingar. Man kan vara mer öppet för invandring av grupper som har hög kompetens eller humankapital, samtidigt som man är mer negativ mot att Sverige tar emot fler flyktingar.

2. Visa forskare (Mella, m.fl. 2011) utgår ifrån att det kan finnas ett gap mellan attityder och handlingar. Det innebär att människor kring visa känsliga frågor ”i princip” kan vara för, men agerar annorlunda. Det innebär att de positiva attityderna till människor med utländsk härkomst kan vara resultat av en tendens till att ge politiskt korrekta svar samtidigt som man i praktiken agerar mindre positiv mot människor med utländsk härkomst (Mella m.fl. 2011).

3. En annan förklaring till det paradoxala resultatet kan vara den *ökande polariseringen* av opinionen, vilket innebär att vissa grupper blir positivare till mångfald, andra blir negativare. Även resultaten av det svenska EU-valet bekräftat detta. Förutom SD har även partier som profilerade stark antirasistiska åsikter såsom Miljöpartiet och Fi också haft starka framgångar. I riksdagsvalet 2014 var det förutom SD bara Fi som hade stark framgång.

4. Även förändringar av *demografin* kan vara en förklaring till det positiva resultatet i vår undersökning. Sveriges befolkningssammansättning ändras och nästan en femtedel av landets invånare har utländsk härkomst, vilken kan medföra en mer positiv syn på invandring. Cirka 20 procent av Stockholms befolkning har utländsk härkomst. Det betyder att en större andel har kontakter inom släkt och familj med personer som har icke-svensk etnisk bakgrund, vilken kan påverka att attityderna blir mer positiva. Valresultaten visar att en ny attitydundersökning om mångfald behöver genomföras utifrån kvoturval med syfte att studera attityderna hos dem som bor i glesbygdsområden.

5. Att vår studie tyder på att acceptansen till islam och till vissa invandrarkulturer har blivit mer negativ, kan innebära att idén om den ”starka mångkulturalismen” i viss avseendet ifrågasätts. Med andra ord finns en rädsla för att en allt bredare uppfattning av att mångkulturalismen kan leda till inskränkningar av kvinnors och barns mänskliga rättigheter i samhället (Hellgren, 2008).

6. Visa studier (t.ex. Rydgren, 2003) pekar däremot på en djupgående transformationsprocess som rör de socioekonomiska och sociokulturella strukturerna i de utvecklade västeuropeiska länderna. Denna process kan bland annat förklara varför invandrarfientliga attityder, och även invandrarfientliga partier, har ökat i Europa under den senaste tiden. Rydgren menar att övergången från en industriell till en postindustriell ekonomi, samt utvecklingen av en ny liberal politik under senare tid kan vara förklaringar till varför inte bara negativa attityder mot invandringen utan även rent rasistiska åsikter har ökat både i Sverige och i Europa. Mångkulturalismen ses av många som den främsta barriären för den nationella gemenskapen. I dagens globaliserade samhälle med dess negativa konsekvenser i form av otrygghet och rädsla, vänder man sig till

den gamla, lokala kulturen i sökandet efter trygghet. Det är detta som extremt rasistiska partier och rörelser använder genom att överdimensionera betydelsen av den lokala kulturen och tar avstånd från globala värden och det som känns främmande. I dagens Europa med ekonomiska svårigheter har nationen på nytt fokuserats som den enda äkta och varaktiga samhällsgemenskapen. Globaliseringens effekter på synen på invandring måste dock anses vara paradoxala. De kan leda till större negativa effekter på synen på invandring, vilka i sin tur kan bli en alltmer växande kraft i dagens samhälle (Bauman, 2006).

7. En del forskare (Kamali, 2005; Darvishpour & Westin, 2008; Darvishpour 2013) menar att ökad segregation kan öka den etniska klyftan och misstron mot människor med utländsk härkomst. En färsk undersökning av Dagens Nyheter (2014) visar att Sverige är ett av de EU-länder som är sämst på att integrera människor med utländsk härkomst på arbetsmarknaden. Dessa forskare menar att en ”segregerande integration” kan riskera att förstärka negativa attityder mot mångfald. Samtidigt kan en ökning av invandrarfientliga krafter, både i Sverige och i EU, förstärka de negativa attityderna till etnisk mångfald.

Vilken/vilka av dessa hypotetiska förklaringar kan vara fruktbara vid en analys av den paradoxala utvecklingen? Vi anser att det behövs flera studier – särskild kvalitativa undersökningar baserade på djupintervjuer som kan komplettera tidigare kvantitativa studier – för att besvara denna fråga. På så sätt kan en klarare bild av utvecklingen skapas.

Referenser

Bauman, Z. (2006) *Liquid fear*. Cambridge: Polity Press.

Bottreo, W. (2005) *Stratification: Social Division and Inequality.* London and New York: Routledege.

Chodorow, N. (1999) *The Reproduction of Mothering: Psychoanalysis and the Sociology of Gender*. California: University of California Press.

Darvishpour, M. & C. Westin, (red.) (2008) *Migration och etnicitet: perspektiv på ett mångkulturellt Sverige*. Lund: Studentlitteratur.

Darvishpour, M. & Westin, C. (2015). (red.). *Migration och etnicitet: perspektiv på ett mångkulturellt Sverige*. Lund: Studentlitteratur.

Darvishpour, M. (2013) "Welfare State 'stepchild': An intersectional and structural perspective on ethnic relations and discrimination in Sweden", (315-352) i E. Brunnberg & E. Cederström (red.) *New Tools in Welfare research.* Århus: NSU Press.

Demker, M. (2014) *Sverige åt svenskarna. Motstånd och mobilisering mot invandring och invandrare i Sverige*. Bokförlaget Atlas.

Facchini & Mayda (2008). From individual attitudes towards migrants to migration policy outcomes: Theory and evidence. *Centro Studi Lucad. Agliano*, University of Milano.

Guillén, A. (2011) "The effects of the global economic crisis in Latin America", *Brazilian Journal of Political Economy* 31(2):

Hainmuller, J. (2007) "Educated preferences: explaining attitudes toward immigration in Europe", *International Organization* 61: 339-442.

Hellgren, Z. (2008). "Myten om mångkulturalismen" i Darvishpour, M. & C. Westin, (red.) (2008) *Migration och etnicitet: perspektiv på ett mångkulturellt Sverige*. Lund: Studentlitteratur.

Hetszberg, L (2010) "Slöja accepteras men inte heltäckande". Sunt liv: Arbetsmiljö och hälsa för kommuner och landsting.

Hijman R. (2009) "Sharp increase in unemployment in the EU", *Eurostat- European Commission, Population and social conditions Statistics in focus 53*.

Hosseini-Kaladjahi, H. (1997) *Iranians in Sweden: Economic, Cultural and Social Integration*, Stockholm: Almqvist & Wiksell Internation.

Hosseini-Kaladjahi, H. (2009) "Ethnic or Social: Redrawing the Boundaries", 121-133 i (?) N. B. Gomes & A. Sjögren (red.), *Reflections on Diversity and Change in Modern Society,* Stockholm: Mångkulturellt centrum.

Lange, A. & C. Westin (1997) *Den mångtydiga toleransen*. CEIFO. Stockholms Universitet.

Mella, O. & I. Palm & K. Bromark (2011) *Mångfaldsbarometern.* En rapport från sociologiska institutionen, Uppsala universitet.

Modéer & Modig (2010). "Fyra av tio hyser misstro mot experter på invandring", 2010-10-12. DN.

Ring, J & S. Morgentau (2003) *Intolerans - Antisemitiska, homofobiska, islamofobiska och invandrarfientliga tendenser bland unga.* Stockholm: BRÅ. (Elektronisk) Tillgänglig som pdfhttp://intolerans.levandehistoria.se/article/article_docs/rapport.pdf (2009-05-15).

Rydgren, J. (2003) "Meso-level Reasons for Racism and Xenophobia: Some Converging and Divergent Effects of Radical Right Populism in France and Sweden", *European Journal of Social Theory* 6(1):45-68.

Sandberg, L. & M. Demker (2013) Ökat motstånd mot flyktingar men starkt stöd för skäl till uppehållstillstånd, *SOM (Samhälle, Opinion, Medier)-rapport:59*. Göteborgs Universitet. http://www.som.gu.se/digitalAssets/1453/1453828_10-sandberg-o-demker.pdf

Soininen, M & N. Etzler (2006) Partierna nominerar. Exkluderingens mekanismer, etnicitet och representation. SOU 2006:53.

Andra referenser

Aftonbladet, 2014-07-17, Allt fler ensamkommande barn, http://www.aftonbladet.se/senastenytt/ttnyheter/inrikes/article19236883.ab

DN (2014-06-23). Integrationen går framåt – långsamt. http://www.dn.se/valet-2014/integrationen-gar-framat-langsamt/

European Comission (2008) "A woman´s-eye view of immigration", Research EU nr 56.

CBN news (2011) "France´s Sarkozy: multiculturalism has failed." http://www.cbn.com/cbnnews/world/2011/February/Frances-Sarkozy-Multiculturalism-Has-Failed/

Integrationsbarometer 2007: en delrapport om allmänhetens attityder och erfarenheter inom områdena rasism, främlingsfientlighet, antisemitism och islamofobi (2007). Norrköping: Integrationsverket,

OECD (2011a) International Migration Outlook. SOPEMI 2011. OECD Publishing.

OECD (2011, b) Latin American Economic Outlook. How middle-class is Latin America? OECD Publishing.

Rapport Mångfaldsbarometern 2014: http://www.hig.se/download/18.4db66897149b264e1ba4df24/1417115797086/mangfald.pdf

Rapport Mångfaldsbarometern 2013: http://www.hig.se/download/18.4d5c738013f2afde56fb8fb/1381770808240/M%C3%A5ngfaldsbarometern+2013+-+rapport.pdf

SCB (2013). Integration – en beskrivning av läget i Sverige, Integration: Rapport nr 6. http://www.scb.se/Statistik/_Publikationer/LE0105_2013A01_BR_BE57BR1301.pdf

SCB (2011). Åttapartivalet 2010. Allmänna valen, Valundersökningen.

Sifo: Svenskarna älskar massinvandring. 2009-12-27.

Sifo (2013). SVT/Sifo: Svenskarna positivare till invandring. SVT. 2013-02-12. http://www.svt.se/nyheter/sverige/sifo-svenskarna-allt-positivare-till-invandring

SOU 2014:6 Män och jämställdhet. Betänkande av Utredningen om män och Jämställdhet. Stockholm: Fritzes.

Svenska Dagbladet, 2013-05-02, Kommuner tvingas ta flyktingbarn, http://www.svd.se/nyheter/inrikes/kommuner-tvingas-ta-flyktingbarn_8137842.svd.

White Working Class Communities in Stockholm (2014). Open Society Foundations.

Kapitel 2-15 saknas i denna digitala version.

Tryckta volymer kan beställas via Swedish Science Press www.ssp.nu.

MÅNGFALDSBAROMETERN
Tio år av attitydmätningar i Sverige

Författare: Fereshteh Ahmadi
Orlando Mella
Irving Palm
Mehrdad Darvishpour

Adress: Högskolan i Gävle
801 76 Gävle
026 64 85 00
www.hig.se

HÖGSKOLAN
I GÄVLE

Gävle University Press 2015

ISBN 978-91-88145-02-4

Om boken

Boken är en samling av de flesta texter som har publicerats i samband med Mångfaldsbarometern.

I det första kapitlet redogör Fereshteh Ahmadi, Mehrdad Darvishpour och Irving Palm för resultat från Mångfaldsbarometern från 2005-2014 och även andra undersökningar. De presenterar också en sociologisk analys av insamlade data under tio år.

I det andra kapitlet presenterar Orlando Mella de första årens resultat utifrån ett sociologiskt perspektiv, både teoretiskt och metodologiskt.

I det tredje kapitlet förklarar Orlando Mella resultaten av sju års mätningar av attityder till mångfald och fastställer och tolkar vissa tendenser som stabila profiler.

Det fjärde kapitlet fokuserar på mångfalden i arbetslivet. Den svenska välfärden är tydligt relaterad till invandring. Att underlätta för invandrare att få möjlighet till arbete och egen försörjning har ansetts viktigt för deras integrering i samhället. Invånarnas egna erfarenheter av kontakter med personer med utländsk bakgrund visar sig påverka befolkningens attityder liksom kön, ålder och utbildning.

I det femte kapitlet behandlas problem kring integration. Mångfaldsbarometern 2009 som kompletterats med ett antal intervjuer visar att en stor andel av befolkningen har positiva erfarenheter av invandrare och menar att de skall ha samma rättigheter och möjligheter som den infödda befolkningen. Studien visar dock att den sociala toleransen har sina gränser och tycks förändras över tid.

Kapitlen 6-15 består av de årliga rapporterna av Mångfaldsbarometern. I dessa rapporter hittar man statistik och förklaringar av olika tabeller och figurer som presenteras.

I slutet av boken presenterats en lista över en del viktiga artiklar som skrevs i massmedia om Mångfaldsbarometern.